

FEKONJA

Primer prevrstitve mrliške pesmi v pripovedno

Zmaga Kumer

I

V ljudski pesmi smo vajeni gledati izročilo davne preteklosti. »Kakor je spominsko izročilo s petjem bistvenega pomena za sprejem narodne pesmi in za njeno širjenje med narodnim občestvom, prav tako je za njeno popolno posvojitve bistveno važno tudi — dolgo življenje«, je zapisal nekje I. Grafenauer.¹ Pri takem sicer pravilnem poudarjanju važnosti časovne komponente pa gremo včasih vendar predaleč, tako da so nam zanimive in mikavne samo starejše pesmi, novejše pa skoraj omalovažujoče odklanjamo. Že Štrekelj je pri urejanju svoje zbirke dajal prednost zapisom starejšega izročila, mlajše pa odriaval v dodatke, češ da so še popolnoma »nenarodna roba«. Čeprav je oziranje v preteklost spričo zgodovinskega značaja etnografije razumljivo in obstoje za višje vrednotenje starejših pesmi tudi objektivni razlogi, vendar ne smemo novejšim pesmim načelno odrekati cene ali celo kar pripadnosti pristnemu ljudskemu izročilu, posebno če spoznamo, da jih je ljudstvo že sprejelo za svoje. Saj so bile vendar tudi stare pesmi nekoč nove in morda bo tista, ki jo danes gledamo po strani kot novo blago, kdaj pozneje veljala za lepo staro pesem. Sicer pa imajo nekatere mlajše pesmi v nečem celó prednost pred starejšimi: opazovati moremo njih življenje od nastanka do danes, neposredno ob zapisih iz raznih dob, ne da bi morali o razvoju šele ugibati na podlagi primerjav in posrednih sklepanj. Kaj bi dali, ko bi nam bilo to dano za katero naših »klasičnih« balad, ki se nam zdijo tako zelo dragocene!

Čeprav iz sedanosti ne moremo kar tako sklepati na preteklost, saj so se tudi pesmim življenske možnosti temeljito spremenile, vendar si moremo ob primerih iz sodobnosti ali polpreteklosti ustvariti vsaj približno predstavo o tem, kako so pesmi nekoč nastajale, kako so se razvijale in odmirale. Tudi teme naših najstarejših balad niso padle kar iz zraka, nekaj je moralo biti povod za njih nastanek, in če smo jih dobili od drugod, so se pač tam porodile. Zametek je *mogel* — a ne *moral* — biti

¹ I. Grafenauer, Narodno pesništvo. Narodopisje Slovencev II. Ljubljana 1952, str. 21.

vsaj za nekatere resničen dogodek, ki je bil bodisi tako nenavaden, da je zbudil pozornost — kakor še dandanes senzacionalne novice — ali pa tako vsakdanji, da bi se mogel primeriti kjerkoli in kadarkoli in se je poročilo o njem prav zato lahko širilo. S tem nikakor nočemo trditi, da bi bile pripovedne pesmi nujno samo fotografski posnetek življenja. Prav lahko so plod domišljije ljudskega pesnika, vendar vsaj toliko v stiku z resničnim življenjem, kolikor ga odseva tudi umetna poezija in pripovedništvo.

Pripovedne pesmi so v nekem smislu péte zgodbe, zato jih pojo ali so jih prepevali posebno takrat, ko je bilo več ljudi skupaj. Tudi jih ne znajo vselej vsi, kakor recimo ljubezenske, ampak le pevci z dobrim spominom in s smislom za storijske. Pevci radi verjamejo, da se je nekoč nekje ali pa v njihovem kraju res zgodilo to, o čemer pripoveduje pesemska zgodba. To ji daje veljavo. Ko smo pred leti snemali pesmi po vaseh okoli Moravč na Gorenjskem, nam je neka pevka zapela balado o detomorivki in zatrjevala, da je bila le-ta dekla v Žerjavovi graščini tam blizu (pesem je prav imenovala »Od Žerjavove deklee«) in da se je po pripovedovanju pevkine rajne matere vse zares zgodilo pred nekaj desetletji. V resnici je ta pesem znana po raznih krajih Slovenije in je bila zapisana davno prej, preden je bojda živela Žerjavova dekla. Njena življenjska zgodba je bila pesemski pač samo podobna.

Dokaz, da more pripovedna pesem nastati ob resničnem dogodku, je balada o Fekonji, ki je stara morda komaj sto let in je bila ob nastanku mrliška pesem v spomin dekletu, ki jo ljubosumni fant umori, ker je plesala z drugim. Pozvedovanje za dogodkom po kronikah in mrliških knjigah sicer doslej ni imelo uspeha, vendar se ob primerjavi z drugimi mrliškimi pesmimi take vrste vidi, da balada o Fekonji ni plod domišljije.

II

Mrliške pesmi ali obsmrtnice (po Štrekljevo) imenujemo tiste, ki jih pojo, kadar kdo umrje, in so sestavni del mrliških običajev. Po vsebini bi jih mogli razdeliti v tri skupine:

1. *Narek, narékanje, narekovanje* ali *jokanje* je napol pojoče ob-jokovanje mrtvega z improviziranim, bolj ali manj poetičnim besedilom, kakršno pač navdihuje čustvo žalujočega, ko mu dragega rajnega polagajo v krsto in pozneje v grob. V SNP² je objavljenih nekaj lepih zgledov, medtem ko so redki zvočni posnetki le medel odsev resnice. Razumljivo! Ljudje pač ne znajo in ne morejo kadarkoli pred tujcem zaigrati žalujočega, in še manj bi mogli pokazati primer narekanja, če so zares prizadeti. Pri nas je namreč narekanje zadeva najbližjih svojcev, medtem ko ga opravijo npr. v Črni gori najete ženske, »narikače« po določenem obrazcu. Kakor kažejo pozvedbe, se je narekanje ohranilo

² K. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi I—IV. Ljubljana 1895—1923.

pri nas prav do zadnjega časa, recimo do nekaj let po drugi svetovni vojni, vendar samo še tu in tam. Prej pa ga je bilo slišati bolj ali manj po vsej Sloveniji. Podatke imamo za posamezne kraje v Beli krajini, na Dolenjskem, Gorenjskem, Koroškem in Primorskem, to se pravi od povsod razen s Štajerskega in iz Prekmurja.³

2. Ponekod pri nas je bila ali je še navada, da pridejo sosede, sorodniki in prijatelji — večinoma zvečer — kropit mrliča, ko leži na mrtvaškem odru, in potem še malo posedijo. Pravijo, da mrliča *varujejo*, *vahtajo*, pri njem *bedijo* ali *čujejo*. Na *vahti*, *vahtanju* ali *varki* se pogovarjajo, molijo, si pripovedujejo zgodbe in pojo ter se igrajo razne igre. Ponekod je navada, da varuje mladina do polnoči, starejši pa po polnoči. Petje je po nekaterih krajih odvisno od privoljenja domačih; zgodi se, da se ga branijo. So pa tudi primeri, da kdo v oporoki prosi zanj. Pojo vsi navzoči, ali samo fantje in dekleta, ali pa fantje začnejo in drugi povzamejo. Če se petje na varki začne kje opuščati, preneha navadno najprej pri starejših mrličih in pojo nekaj časa le pri mlajših, nazadnje samo še otrokom. Kakor za mnoge ljudske običaje je tudi za petje pri mrliču prelomnica zadnja svetovna vojna; po njej je marsikje začelo pojemati ali je sploh utihnilo. V takih krajih pojo izjemoma rajnim pevcem⁴.

Na vprašanje, kakšne pesmi pojo ali so jih peli na varki, povedo pevcu različno. Enim je dobra vsaka, ki ni vesela, drugi pravijo, da proti jutru in če si preveč strežejo s pijačo, zakrožijo tudi kakšno bolj poskočno; ponekod pojo posebne pesmi, ki sicer niso v rabi, ali pa izbirajo med navadnimi bolj resne. Skoraj vedno so med njimi nabožne in pripovedne, tako da se je le-teh v nekaterih krajih prijelo ime »žalostne«.

Prave mrliške, to je take pesmi, ki jih drugače nikoli ne pojo, govore večinoma v raznih prisposodobah o smrti,⁵ opozarjajo na minljivost življenja in vsega posvetnega,⁶ modrujejo, da smo pred smrtjo vsi enaki,⁷ da mora človek sam pretrpeti smrtno uro, za katero ne ve, kdaj ga

³ Gradivo iz vprašalnic Glasbeno-narodopisnega inštituta v Ljubljani (= GNI) in lastni zapiski.

⁴ Kakor pod ³ in B. Orel, Slovenski ljudski običaji. Narodopisje Slovenecv I, Ljubljana 1944, str. 306—310 sl.

⁵ Npr.: *Smrt ima dolge noge / sam Bog ve, kak hitro gre* (SNP 6159); *Smrt na duri kluka ...* (SNP 6155); *Prišla je pošta iz nebes, / da moram dat življenje čez* (SNP 6252).

⁶ Npr.:

*Ravno toliko življenje terpi,
kakor kaplja na veji visil! ...
Ravno toliko življenje terpi,
kakor roža na travniku cveti!* (SNP 6126)

⁷ Npr. v pesmi *Od žegnanga britofa*, kjer je rečeno:

*Tam nabene nej časti,
nabenega prepira,
pr berač gespuđ leži,
an si prov neč na zbira,
tud bahač
neč dergač
ko berač.* (GNI št. 4336 iz zbirke OSNP).

čaka;⁸ iz nekaterih odsevajo predstave o posmrtnosti, ki so bolj ali manj v skladu s cerkvenim naukom,⁹ pri drugih je poudarek zgolj na slovesu s sveta in od svojecev ter so tudi oblikovno posebnega tipa.¹⁰

Praviloma je petje na mrliški varki navada zahodnega dela Slovenije.¹¹ Posamezne primere najdemo sicer tudi drugod, vendar so to največini splošno znane pesmi nabožnega ali spokornega značaja, ki jih lahko pojo še ob drugih prilikah, ali jih je dobiti samo pri posameznih, zelo vnetih pevcih, ki se pač vedno in povsod trudijo povečati svoj pevski repertoar. Izjema je Goričko v Prekmurju. Tam je med katoličani navada, da pojo *mrtoveče* pesmi z lepimi, pretresljivimi in zelo dolgimi besedili,¹² ki jih imajo prav za to spisane ali tiskane, med-

⁸ Npr.:

*Ena urca bo prišla
morbit še nekaj,
nobeđen prjatlov
na pojde z menoj.* (SNP 6159)

⁹ Npr.:

*Boš mogel, boš mogel
jet rajtengo dat,
ko si storil na sveti
premalo dobrot.* (SNP 6204)

*Ko b se našlo en hribček
samga drobnega peska,
ko b na tičca priletela
vsako taržent let enkrat:*

*Ko b en pesek tam pobrala
nesla na drugi kraj,
še bi bilo en konec —
večnosti je ne bo!* (SNP 6207)

*Vstala bom poslednji čas,
kadar da trobenta glas.*

*Bo sodnik prikazal se
po pravici sodit vse.* (SNP 6251)

¹⁰ Npr.:

*Moji starši so še doma,
pa ne pojdejo z menoj:
jest bom mogu (mogla) sam (sama) rajžat
zdaš s tega sveta.
Moji bratje so še doma ...
Moje sestre so še doma ...* (SNP 6300)

¹¹ Značilno je npr., da je po izjavi domačinov petja željna mladina v hribovskih vaseh okoli Moravč na Gorenjskem včasih komaj čakala, da je kdo umrl in so se mogli zbrati na varovanju. Nasprotno pravijo v Velki v Slovenskih goricah, da človek »na sedmini« (= na mrliški varki) ne sme peti, sicer bi postal za sedem let hripav.

¹² V primeru iz Šalovec se rajni takole poslavlja od sveta:

*Sunce mi zahaja,
dūša še če dalj iti,
ne šče mi tužnomi
mesec več svetiti.*

*Zbogom, zlato sunce,
zbogom, svetli mesec,
ki z vašo svetlostjo
meni ste svetili!*

*Zbogom dika moja,
vi zvezde sunčene,
ki v noči svetite,
voj dne nevidene! ltd.*

tem ko znajo napev na pamet. Pravijo, da imajo za vsako priliko drugo pesem: ena je za takrat, ko mrliča polagajo v rakev, druga za takrat, ko ga spuščajo v grob, drugače pojo mrtvi materi, drugače možu, sinu itd. Nekdaj so peli vso noč, zdaj samo še po nekaj pesmi. Evangeličani, čeprav v isti vasi, mrtvečih ne pojo.³

3. Tretja skupina mrliških pesmi so tako imenovana *slovesa*, ki so posebnost vzhodne Slovenije, predvsem Štajerske. Če zasledimo posamezne primere tudi drugod, se navadno izkaže, da so variante štajerskega »izvirnika« ali pa delo znanih organistov verzifikatorjev, kot so bili npr. Matevž Kračman v Šmarju pri Ljubljani, Jožef Ambrožič v Dobrépoljah, France Berlan na Kopanju pri Grosupljem idr. Štrekelj je o slovesih nasploh sodil, da so »večinoma delo organistov ali cerkvenikov ter narejena vsa več ali manj po istem kopitu«. Ime *slovo* ali *slova*, množ. *slovesa* navaja Štrekelj kot štajerski izraz. B. Orel ga v prikazu ljudskih običajev⁴ omenja v zvezi z mrliškimi običaji Slovenskih goric, vendar v nekoliko drugačni zvezi. Fr. Kramar ga je našel v ptujski okolici. Pleteršnik za besedo *slovo* ne pozna tega pomena in tudi v okolici Kapele v Slovenskih goricah niso vedeli zanj, ampak so imenovali take pesmi *spominske*, češ da so zložene »v spomin«. Ker pomenijo hkrati slovo od mrliča, mislim, da jih smemo imenovati s Štrekljem *slovesa*.

Z vsebinskega vidika je značilno, da pripovedujejo o primerih nenadne smrti, zlasti zaradi nesreče, uboja ali umora, ter hvalijo rajnega. Oblikovno imajo skoraj redno tri dele: uvod, zgodbo in zaključek. V uvodu pesnik oziroma pevec nagovori poslušavce, hoteč pritegniti njih pozornost, ali izrazi svojo žalost nad nesrečo, o kateri bo pripovedoval, modruje o smrti ipd. Zgodba je večinoma stvarno podana, ne preveč gostobesedna, čeprav rada navaja razne podrobnosti o dogodku. Zaključek izzveni v slovo od domačih in prijateljev, v pobožne prošnje ali v opozorilo poslušavcem, naj si zgodbo vzamejo za zgled.

Čeprav so slovesa po nastanku priložnostne pesmi, njih uporaba ne preneha s pogrebom ali z zadušnico, ampak spadajo neredko med primere, ki se pojo doma in pri lažjih delih. To velja zlasti za tista, ki so po vsebini dovolj navadna, da jih je mogoče z majhno spremembo prilagoditi sleherni podobni priložnosti.¹³ Njih zgodba ni toliko izrazita, je samo bolj ali manj nakazana, pač pa nasploh hvalijo rajnega, izražajo žalost nad njegovo smrtjo, tožijo nad človeško minljivostjo ipd. Zato so zelo podobna navadnim mrliškim pesmim in so se mogla razširiti iz kraja nastanka tudi drugam.

Vendar neizrazitost zgodbe ni pogoj na širjenje sloves. Nasprotno! Marsikdaj so šla v druge kraje prav tista slovesa, v katerih je bil močan

¹³ V Štrekljevi zbirki so taka npr.: pesem o smrti neveste (*Svatje pogrebci*, št. 6353-67), o smrti mladega dekleta (*Snoči okoli enajste ure / sem zaslišal glas Gospodov*, št. 6368-6400; *Oj ti Ančka [rožca] ljubezniva, / za an cir si bila na svejt*, dodatek B, št. 56; *Kako jemlje v hladni zemlji / mlada deklita slovo*, dodatek B, št. 9), o smrti mladega vojaka (prim. dodatek B, št. 22, 27, 58 itd.).

poudarek na zgodbi; morala pa je biti dobro povedana. Potem se je lahko primerilo, da so se prvotna imena resničnih oseb zamenjala z izmišljenimi ali splošnimi, odpadlo je ali se spremenilo ime kraja, izgubile so se morebitne podrobnosti v opisovanju, zgodba se je poenostavila, postala je časovno in krajevno neopredeljena, in nazadnje, ko je minilo dovolj časa od resničnega dogodka, je od slovesa ostala samo zanimiva péta zgodba. Včasih se je ohranil še uvod in zaključek, včasih niti to ne več. Če se je tako okrnjeno slovo preneslo v drug kraj, so ga pevci sprejeli kot navadno ljudsko pesem pripovednega značaja, kar je nazadnje tudi bilo. Takih primerov ni ravno malo,¹⁴ a pesem o Fekonji je eden najznačilnejših.

III.

Najstarejši znani primer pesmi o Fekonji je zapisal prav pred sto leti Fr. Scheid, trgovec na Grlovi pri Ljutomeru, objavil pa J. Glonar v »Starih žalostnih« leta 1939, str. 226.

Štrekelj ni objavil nobene variante; ostale so neznane v njegovi zapuščini. Posebno veliko število zapisov vsebuje zbirka OSNP (= Odbora za nabiranje slov. nar. pesmi z napevi), ki je nastala v začetku našega stoletja, zadnja leta pred prvo svetovno vojno; zdaj je shranjena v arhivu Glasbeno-narodopisnega inštituta v Ljubljani. Naslednja skupina so variante, ki so jih zapisali ali posneli sodelavci omenjenega inštituta v letih po drugi svetovni vojni do danes.

Zbrano gradivo nikakor ni popolno, ker spada pesem med danes še vedno žive in zelo razširjene, tako da skoraj vsako terensko raziskovanje prinese po kakšno varianto. Kje vse so doma doslej nabrane, 60 po številu, je videti iz kronološkega seznama.¹⁵

¹⁴ Prim. pesem o uboju vasovavca (*U [štajngarski] fari bil fantič je mlad*, zbirka OSNP št. 1490, 2954, 3156, 8814 idr.), o uboju Dolinškovičevih sinov (J. Glonar, Stare žalostne. Ljubljana 1939, cit. kot SŽ, str. 232, OSNP št. 3011, 5860, 1235, 1251, 1561 idr.), o smrti deklet v reki (OSNP št. 3014, 1502, 5847, 3107), o smrti vojaka novince (*Fantje [orbajnski] na vojsko so šli*, OSNP št. 2048, 599, 3062, 1178, 1482 itd.).

¹⁵ Seznam variant pesmi o Fekonji: 1. zps. Fr. Scheid 1865, Grlova p. Ljutomeru (SŽ, 226) — 2. zps. A. Breznik 1899, Ihan — 3. zps. L. Trobešek pred 1900, Vrhpolje n. Kamnikom (zbirka M. Rodeta zv. VI, št. 30 v Štrekljevi zapuščini III) — 4. zps. M. Rode pred 1900, Moravče (zbirka M. Rodeta zv. VII, št. 46 v Štrekljevi zapuščini) — 5. zps. J. Cejan 1905, Sava p. Litiji (Cejanova zbirka št. 9 v Štrekljevi zapuščini, sveženj »SNP 2«) — *6. zps. G. Majcen 1906, Veržej (OSNP 1190) — *7. zps. G. Majcen 1906, Hoče (OSNP 1534) — 8. zps. A. Uranjek okoli 1906/1907, Lemberg p. Dobrni (Štrekljeva zapuščina, zavitek A) — *9. zps. J. Rajh 1907, Dramlje p. Celju (OSNP 351) — *10. zps. J. Vidic 1907, St. Pavel p. Preboldu (OSNP 480) — *11. zps. G. Majcen 1907, Marija Snežna v Slov. goricah (OSNP 1501) — *12. zps. J. Korban 1907, Luče (OSNP 1941) — *13. zps. J. Hebar 1908, Koprivnica (OSNP 715) — *14. zps. G. Majcen 1908, Marija Snežna v Slov. goricah (OSNP 1505) — *15. zps. G. Majcen 1908, Sv. Ana na Krembergu (OSNP 1497) — *16. zps. Fr. Zacherl 1908, Podgradje p. Ljutomeru (OSNP 2934) — *17. zps. Fr. Kramar 1908, Matena p. Igu (OSNP 4240) — *18. zps. Fr. Karbaš,

Scheidov zapis iz Grlove je še tipično slovo s tremi deli: uvodom, zgodbo in zaključkom. Uvod obsega dve kitici, v katerih pevec najprej opomni poslušavce na minljivost mladosti in jih nato povabi, naj prisluhnejo njegovi pesmi (gl. dodatek št. 1). Zadnji verz uvoda je hkrati izhodišče za pripovedovanje zgodbe, ki ji sestavlja ogrodje pet motivov: 1. Fant prosi mater, naj pusti hčer z njim na plesišče; 2. Na plesišču gre dekle plesat z drugim, baje sosedom; 3. Fant jo povabi na sprehod in ji sredi gozda napove smrt; 4. Umor; 5. Fant se zave strašnega dejanja, a dekle že umira. Sklep vsebuje opozorilo, da je dekle komaj 22-letno pretilo kri zaradi »nesrečne tovaršije«, in opozarja, naj mladi fantje »prosijo«, da jih »duh ne zapusti« in naj lepo živijo *v totem stani, / da mo osi zveličani*.

Glede na to, kako so motivi izoblikovani v posameznih variantah, spoznamo, ali je primer še slovo ali že pripovedna pesem. Ker iz drugih virov ne vemo, kdaj in kje se je dejanje pesemske zgodbe primerilo, ne moremo z gotovostjo trditi, da je Scheidov zapis sploh najstarejši, tako rekoč izvirnik. Ker pa starejšega ne poznamo in ker ima vse lastnosti pravega slovesa, smo ga pač vzeli za izhodišče. Pri mnogih mlajših zapisih opazimo težnjo po jedrnatosti, ki je značilna za pristne pripovedne

Sv. Miklavž p. Ormožu (OSNP 6676) — *19. zps. Fr. Mavrič, Kozana (OSNP 6738) — *20. zps. J. Žirovnik 1908, Globel p. Sodražici (OSNP 10.053) — 21. zps. A. Pavel 1909, Skakovci (J. Kozak, Za prekmurskimi kolniki, Modra ptica V, 1933/1934, str. 196) — *22. zps. A. Plevnik 1909, Črnomelj (OSNP 1147) — *23. zps. J. Lešnik 1909, Kebelj p. Oplotnici (OSNP 3336) — *24. zps. S. Punčuh 1909/1910, Smarje p. Ljubljani (OSNP 5446) — *25. zps. Fr. Kramar 1909, Podklanec ob Kolpi (OSNP 7839) — *26. zps. Fr. Kramar 1910, Kicar p. Ptuj (OSNP 7385) — 27. zps. M. Riher, Luče (SZ, 229) — *28. zps. R. Orel 1921, Mlajtinci (R. Orel, Slov. nar. pesmi iz Prekmurja, Ljubljana 1956, št. 19) — 29. Sp. Korena p. Sv. Barbari v Slov. goricah (rkp. zbirka »Naše moči«, nastala v 30-tih letih, št. 53) — *30. zps. J. Dravec 1950, Beltinci (J. Dravec, Glasb. folklor Prekmurja, Ljubljana 1957, št. 292/45) — *31. zps. T. Marolt 1951, Beltinci (GNI 14.420) — *32. zps. J. Dravec 1951, Tešanovci (o. c., št. 219/361) — *33. zps. T. Marolt 1952, Žabče pri Tolminu (GNI 14.680) — *34. zps. T. Marolt 1952, Ladra p. Kobaridu (GNI 14.845) — *35. zps. T. Marolt 1952, Vrsno p. Kobaridu (GNI 14.873) — *36. zps. T. Marolt 1953, Bohinj (GNI 14.968) — *37. zps. T. Marolt 1953, Sv. Križ n. Jesenicami (GNI 14.969) — *38. zps. T. Marolt 1953, Žetale (GNI 15.029) — *39/40. zvoč. posn. 1956, Travnik v Loškem potoku (GNI 20.485 ab) — *41. zvoč. posn. 1956, Retje v Loš. pot. (GNI 20.557) — *42. zvoč. posn. 1957, Okrog v Tuhinjski dolini (GNI 20.687) — *43. zvoč. posn. 1957, Jastrobilje v Tuh. dol. (GNI 20.688) — *44. zvoč. posn. 1957, Dane p. Ložu (GNI 21.050) — *45. zvoč. posn. 1957, Zeje p. Moravčah (GNI 21.530) — *46. zvoč. posn. 1957, Rogaska Slatina (GNI 21.701) — *47. zvoč. posn. 1958, Rafolče (GNI 21.917) — *48. zvoč. posn. 1958, Kamnje v Bohinju (GNI 22.426) — *49. zvoč. posn. 1958, Podveža p. Lučah (GNI 22.489) — *50. zvoč. posn. 1958, Paričjak p. Kapeli (GNI 22.627) — *51. zvoč. posn. 1958, Mota (GNI 22.655) — *52. zvoč. posn. 1958, Vučja ves (GNI 22.659) — *53. zvoč. posn. 1959, Olimlje (GNI 22.935) — *54. zvoč. posn. 1959, Palovče p. Begunjah (GNI 22.989) — *55. zvoč. posn. 1959, Kopriva na Krasu (GNI 23.288) — *56. zvoč. posn. 1959, Gabrovnica na Krasu (GNI 23.288) — *57. zvoč. posn. 1960, Jakšiči p. Kostelu (GNI 24.051) — *58. zvoč. posn. 1961, Selca nad Blagovico (GNI 24.712) — *59. zvoč. posn. 1961, Selca n. Blagovico (GNI 24.713) — *60. zvoč. posn. 1961, Češnjice n. Blagovico (GNI 24.774).

pesmi. Jedrnatost izražanja kajpak ne pomeni redkobesednosti suhoparnega kronista, temveč opustitev podrobnosti, ki ne vplivajo na potek zgodbe, niti ne spadajo med ustaljena izrazna sredstva ljudskega poetičnega sloga.

Več kot polovica zbranih variant je npr. opustila uvod. V izjemnih primerih npr. v št. 23, 24 in 38) so začetni verzi pritaknjeni na koncu. Kjer pa je začetek ohranjen, je vsaj skrajšan ali spremenjen. To dokazuje na eni strani, da se je pesem zares razširjala s Štajerskega, pa ponekod niso razumeli narečja predloge, ki so jo prevzeli, na drugi strani pa je to znamenje, da se je začel pesmi spreminjati značaj: ko je prišla v kraje, kjer takih sloves ne poznajo, oziroma ko se je dogodek, o katerem poroča, časovno oddaljil, je uvod izgubil svoj pravi pomen in se je izgubil ali spremenil. Št. 42 se npr. začne: *Kam zahajaš, o mladina, / kadar sonce doli gre?* To se pravi, da je iz prvotnega retoričnega vprašanja, kam neki izgine mladost, ki zatone kakor sonce za goro, nastalo realno vprašanje mladini (mladost = mladina!), kam hodí ob sončnem zahodu.¹⁶ Iz *Marije Rajhovke* (gl. zadnji verz 2. kit. št. 1 v dodatku) je v št. 10 postala *Marija Rajevka*. Ali res samo zato, ker je pevec napak razumel priimek, in ne morda tudi zato, ker je dekle umrla zaradi plesa (plesavka = rajevka!)? Sicer pa se dekletovo ime omenja le izjemoma,¹⁷ kar se zdi spet značilno za prevrstitev slovesa v pripovedno pesem. Ime je važno pač toliko časa, dokler je pesem še slovo, zloženo v spomin nesrečni žrtvi resničnega dogodka. Ko pa postaja pevcem in poslušavcem pomembnejša zgodba sama po sebi, se osebam v njej imena lahko spremenijo ali sploh izgubijo, zlasti tistim, ki jim je prideljena pasivna vloga kot v našem primeru dekletu. Pri osebi z aktivno vlogo — v našem primeru je to fant — se ime lahko dalj časa ohrani. V nekaterih štajerskih variantah je ostal kar prvotni priimek Fekonja,¹⁸ ki je posebno v Slovenskih goricah precej pogost. Sicer se omenjajo najrazličnejša imena,¹⁹ najraje Johan,²⁰ največja skupina variant²¹ pa pripoveduje kar o mladeniču nasploh, znamenje, da se je pesemska zgodba že tipizirala, da o slovesu ni več sledu.

¹⁶ Med primeri s skrajšanim uvodom so s tega vidika pomembni tisti — sicer redki —, v katerih je začetek zgodbe izoblikovan kot odgovor na uvodno vprašanje, npr. št. 53.:

1. *O mladina, kam zahajaš,
kadar sonce doli gre?*

2. *Ljuba mamca, na plesišče,
tam, kjer polko špilajo.*

¹⁷ Npr. v št. 7, 16, 26; št. 5 nazadnje omenja *Marijo angelsko*, kar je seveda spačeno iz nerazumljenega *Rajhovko*.

¹⁸ Npr. v št. 6, 11, 14, 15, 16, 18, 21, 30, 31, 32, 51, 52.

¹⁹ Npr. Ivan (št. 33, 37, 40), Janez (št. 9, 23), Janezek (št. 29, 509), Francelj (št. 20, 55), Alojz (št. 5), Luka (št. 10), furman mlad Johanat (št. 19), Janko (št. 22).

²⁰ Npr. v št. 2, 4, 7, 12, 13, 26, 41, 45, 47, 57.

²¹ Npr. št. 3, 8, 17, 24, 27, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 46, 49, 54, 56.

43. (stoj.)

1. En mladenci k meni pride, po i-me-nu Jo-han-je, en mladenci k meni pride, po i-menu Jo-han-je.

46. (gor.)

1. Oj mladi-na, kam ti zajdeš, kadar sonce do-li gre, oj mladi-na, kam ti zajdeš, kadar sonce do-li gre.

40. (dol.)

1. Snoč je prišev mladi fantič, po i-menu J-van-je, snoč je prišev mladi fantič, po i-menu J-van-je.

55. (prim.)

1. Snoč pa mi je eden prišev, Francez mu je bilo i-me, snoč pa mi je eden prišev, Francez mu je bilo i-me.

57. (bkr.)

1. Snoč je prišev mlad mladenci po i-me-nu Jo-hana, on je ljubo mamco prosiv: „Čeb šla vaša hči z menoj!“

53. (stoj.)

1. O mladi-na, kam zahajáš, ka-der sonce do-li gre, o mladi-na, kam zahajáš, kader sonce do-li gre?

34. (prim.)

1. Ljuba mamka, do-vo-li-te zvašo hčerko ple-sa-ti. Mamka ji-ma do-vo-li-ta, da sta na plesi-šče šla.

47. (gor.)

1. Kaj pa delaš ti mladi-na, kadar sonce do-li gre, kaj pa delaš ti mladi-na, kadar sonce do-li gre?

Pri prvem motivu se večina variant omejuje na dve kitici, v nasprotju z grlavskega zapisom, kjer so tri. V nekaj stavkih izvemo, kako je Fekonja poprosil mater, naj pusti hčer z njim, in na njeno vprašanje, kam pojdeti, odgovoril, da *na plesišče / tam, kjer polke špilajo*. Le v nekaj primerih, ki so vsi iz vzhodnoštajerskih (izjemoma prekmurskih) krajev,²² se je ohranila še naslednja kitica iz »izvirnika«, tista, ki vsebuje materino željo, naj bi srečno hodila, oziroma njen opomin, naj ne pozabita na Boga, pa dekletovo zatrdilo, da se bo kmalu vrnila. Pevci, ki jim je bila mar samo zgodba, niso vedeli kaj početi s to kitico, narejeno v slogu sloves, zato so jo izpustili. Nekateri primeri, ki pa jih spet ni dosti,²³ so šli še za korak naprej in se odrekli tudi direktnemu govoru med fantom in materjo ter poročajo indirektno o njem.

Spremembe v drugem motivu se ne tičejo toliko števila verzov kakor vsebine. Medtem ko se v prvotni obliki omenjajo čustveni odzivi oseb na določena dejanja, kar naj bi poslušavca nekako pripravilo na tragični konec zgodbe, se razvojno mlajše variante omejujejo na podajanja dejstev brez komentarja. Kolikšna je razlika med dvema verzijama istega motiva, se najbolje vidi, če postavimo dvoje variant drugo drugi, npr. št. 7 in št. 49:

6. <i>Ko pa pride na plesiše,
hitro z drugim plesat gre;
jeni ljubi poln zamere,
hudi duh ž njim govori!</i>	4. <i>Ko sta prišla na plesišče,
prec je z drugim plesat šla.</i>
7. <i>Ona hitro k njemu teče
ino prosi prav lepo:
Oh, moj ljubi, ne zameri,
to je pravi sosed moj!</i>	5. <i>Ko sta nehala plesati,
prec je svojmu ljubmu šla.</i>
	6. <i>Ljubi fantič, ne zameri,
bio je ravno sosed moj!</i>

V tretjem motivu grlavskega zapisa je dvema kiticama, ki opisujeta fantov odgovor na dekletovo ravnanje, dodana še tretja — dekletova tožba nad slabo tovarišijo, zaradi katere bo morala umreti. Te kitice v večini primerov ni, tako da je besedilo krajše in bolj stvarno. Sicer pa se v tem motivu vse variante skoraj domala ujemajo. Podobnih prizorov namreč v ljudski pesmi ni nikjer, pa se je vsak pevec držal predloge, po kateri se je pesmi naučil.

Tem večja svoboda oblikovanja je v sklepnem motivu, to je v opisu umora, in sledečih zaključnih verzih. V prvotni verziji pesmi se zgodba konča povsem naturalistično: *fantič vzame v roko nož, / mladi šinjak njoj zarezje, da poleje njo vsa kri* (št. 1). Ta opis je ohranilo nekaj štajerskih in prekmurskih variant (npr. št. 7, 16, 26, 30, 31, 50). Pri drugih je ponekod rečeno, da fantič zabode deklet z nožem v srce (npr. št. 3, 5, 20) ali v prsi (št. 52). V večji skupini variant pa je uporabljena rečenica, ki je splošno znana iz drugih pesmi, najbolj iz one *Dekle je prala srajčki dve* (gl. *Draži je brat od ljubega*, SNP 711–14): *Fantič vzame ojster*

²² Npr. št. 7, 16, 18, 26, 29, 30.

²³ Np. št. 8, 20, 37, 55.

meč / pa ji odseka glavco preč (npr. št. 2, 8, 33, 41, 46—49, 54 idr.). Verjetno je prav ta rečenica vzrok, da govore o meču tudi tiste variante, v katerih fantič — enako kot v »izvirniku« — zabode deklo v vrat, prsi ali srce (npr. št. 9, 27, 10, 24, 29, 45 itd.), ali da se primeri nerodnost, da seže fantič po meč v žep (št. 9). Po drugi strani pa se je predstava o obglavitvi kot tradicionalni obliki usmrčitve v ljudski pesmi nelogično vrnila v primere, kjer je ostal kot merilno orožje nož (npr. št. 39: *Fant potegne nož z nožnice / in odseka glavco preč.*)

Z dekletovo smrtjo se variante navadno končajo, razen tistih, ki zaključijo pesemsko zgodbo z verzi o fantovem kesanju in z moralnim naukom kakor »izvirnik«, se pravi po zgledu sloves. Take so npr. št. 26, 9, 16 idr. V nekaterih variantah so omenjeni verzi izpuščeni, namesto moralnega nauka pa je uporabljena uvodna kitica »izvirnika« ali kak vsakdanji opomin, kot jih srečujemo v novejših pesmih pripovednega značaja.²⁴ Če so verzi o fantovem kesanju ohranjeni, je navadno dodano, da fant ob dekletovem truplu tudi sam umre.²⁵ Ta vsebinska dopolnitev najbrž ni nastala povsem premišljeno in hote, temveč morda bolj kot posledica slučajne malenkostne spremembe besedila, sodeč po ustreznih verzih št. 10 idr., ki jih v glavnem zapisu sicer ni, spadali pa bi med 12. in 13. kitico (prim. št. 1 in 16 v dodatku).

Da je pesem o Fekonji sčasoma zares izgubljala značaj slovesa, ko se je selila od pevca do pevca, dokazujejo tudi variante, ki vsebujejo značilne večje spremembe in dopolnila prvotnega besedila. Samo nekaj primerov! V št. 18 se je na koncu pritaknil znani motiv cvetlic, rastočih iz groba, ki je značilen za pesmi o smrti dveh zaljubljenih, ker pač tudi v št. 18 fant umre ob mrtvi ljubici. (Gl. str. 15 sl.) Ob št. 46 se spomnimo na pesem o detomorivki, lepi rajovki (gl. SŽ, 117), ki ji fantič sredi gozda odseka *glavco preč*, ker je tam izpostavila dva sinčka; v št. 46 se deklo namreč ne boji smrti, ker je sredi gozda umorila svojega sinčka in ima njena smrt spričo tega videz pravične kazni. Št. 50 samosvoje podaljša zgodbo z verzi o lovcu, ki je prišel mimo in v mrtvi deklici spoznal svojo sinočnjo plesavko. V št. 8 je za uvod spretno uporabljena ljubezenska pesem o Terezinki, ki je *svojega ljubga čakala*. Št. 35 se začenja s svatovsko, v kateri snubci sprašujejo očeta in mater, ali jim dasta svojo hčer (gl. SNP 5250—5258). Besedilo obeh pesmi se je moglo povezati, brž ko je fantičeva prošnja, naj bi šla deklo z njim (*Vaša hči naj z mano gre*), dobila obliko vprašanja (*Al mi date vašo hčer?*). V št. 30 gre deklo dvakrat plesat z drugim; tako ponavljanje je znano stilistično sredstvo starejše ljudske poezije, navadno rabljeno za vsebinsko stopnjevanje.

Razen podobnih vsebinskih sprememb je vse polno jezikovnih, zlasti v tistih variantah, ki niso s štajarskega narečnega ozemlja. To je dokaz, da se pesem ni širila s prepisovanjem, temveč po ustnem izročilu, in so

²⁴ Prim. št. 39: *Teci, teci rdeča kri, / boš vedla z drugim plesati* ali št. 48: *Ljubi fantje in dekleta / to imejte za spomin. / Vsak sa svojo naj gre plesat, / vsak sa svojo naj gre spat* ali št. 45: *Tako se deklici godi, / katera ljubi fante tri.*

²⁵ V št. 3, 6, 16, 21, 23, 26, 29 idr.

pevci tudi nehote marsikaj po svoje povedali, se pravi, da so štajerske verzne prilagodili domači govornici.²⁶

Ker je pesem o Fekonji nastala na Štajerskem, je v zbranem gradivu sorazmerno največ štajerskih variant, čeprav nobena slovenska pokrajina ni brez njih, razen morda Koroške (vsaj trenutno ne vemo za kak koroški primer). Glede na to, da so slovesa štajerska posebnost, je razumljivo, da se je prav na Štajerskem ohranilo več primerov besedila v taki obliki, kakršno si predstavljamo za slovo Marije Rajhovke. Vendar jih je tudi med štajerskimi variantami precej, ki imajo povsem pripovedni značaj. Tembolj pripovedne so kajpak one z drugih področij. Spet pa ne moremo trditi, da v njih ni nobenega sledu o tem, da je bila pesem sprva slovo.

Nazadnje še nekaj o obliki besedila in o napevih. Besedilo je bilo prvotno razdeljeno na štirivrstične kitice, kot je to navadno pri novejših pesmih, saj spada tudi metrični obrazec (distih osmerca in sedmerca: 8787) med mlajše oblike. V dvovrstičnih kiticah nekaterih primerov vidim potrdilo domneve, da so zlasti pevci zunaj Štajerske sprejeli pesem kot péto zgodbo in jo oblikovno približali starim pripovednim pesmim, za katere je značilno prav dvovrstičje. Pri štiridelni melodiji je kajpak treba vsako dvovrstičje ponoviti, sicer bi se melodična in tekstovna kitica ne ujemali.

Za najstarejše zapise (št. 1—5) nam zapisovavci napevov niso sporočili, zato ne moremo vedeti, kateri doslej zbranih je tisti, ki je spremljal pesem takoj ob nastanku, če se je sploh ohranil. Značilno se mi zdi, da se pesem poje skoraj po vsej Sloveniji na isti napev, ki je doma s Štajerskega, kjer imajo variante sicer skoraj vsaka svojega. Če rečem »isti napev«, to ne pomeni, da je povsod enak. Nasprotno! Tudi tu so nastajale razne variante. Na priloženi preglednici je nekaj zbranih. Primer št. 13, ki smo ga vzeli za izhodišče, je sestavljen iz dveh ritmično različnih in dosti izrazitih delov, obsegajočih vsak po dve melodični frazi. Primerilo se je, da se je ritem drugega dela napeva razširil tudi čez prvega ali pa je ritem prvega izpodrinil onega v drugem. V splošnem je napev dobival drugačno lice z različnimi spremembami v melodični liniji ter z melizmatičnimi okraski, tako da se zdi na prvi pogled dosti razgiban, čeprav je v resnici zelo preprost, saj mu je glavno oblikovno sredstvo sekvenciranje.

Končno je treba še pripomniti, da je včasih besedilo naše pesmi podtaknjeno melodiji kakšne druge ali da se po tej melodiji poje drugo besedilo. Taki pojavi so na področju ljudske pesmi povsem vsakdanji in v našem primeru s svoje strani podpirajo trditev, da se je iz priložnostnega štajerskega slovesa o Mariji Rajhovki sčasoma zares izoblikovala splošno slovenska novejša ljudska balada o Fekonji.

²⁶ V št. 1 je npr. rečeno: *On pa na to nič ne gene, | le čemér ga dol drži.* Gorenjcu ali Dolenjcu je beseda čemer neznana, zato je misel povedal po svoje. Št. 42 z Gorenjskega npr. pravi: *Fantič na to nič ne reče, | samo srce ga boli.* Ali št. 17 z Dolenjskega: *Fantič ji pa nič ne reče, | kjer se močno razsrdi.*

DODATEK

Izbrani primeri iz raznih slovenskih pokrajin

St. 1 (štaj.)

1. O ti mladost, kam ti ideš,
tak kak sonce za goro,
vsi ti mladi v totem stani
večkrat zmislite na to.
2. O le čujte strašno petje,
kero vam na znanje dam,
ino tudi lepe zglede
od Marije Rajhovke.
3. K njoj je priša en mladenič,
po imenu Fekonja,
no je mater lepo prosa:
»Vaša či bo z menoj šla.«
4. Mati njega na to pita:
»Kam pa ti njo hočeš met?«
»Luba mati, na plesišče,
polko nama igrajo.«
5. Mati reče: »Idta z Bogom,
na Boga si zmislita!«
Zadnokrat je rekla: »Srečno!
Saj nem dolgo hodila.«
6. Ko sta prišla na plesišče,
ona z drugim plesat gre.
Duh presveti ga je zapusta,
duh preklenski ž njim goči.
7. Kadar ona to preštima,
tedaj hitro k njemu gre:
»Ljubi moj, ne zameri mi,
to je pravi sosed moj.«
8. On pa na to nič ne gene,
le čemer ga dol drži,
on joj reče: »Luba moja,
hodi z menoj na špancer.«
9. Ta na sredo v les sta prišla,
te njoj reče na ves glas:
»Tu de tvoja zadnja vura,
dol poklekni ti pred me.«
10. Ona z milim glasom reče:
»Pajdašija, kaj storiš!
Zdaj od Boga sva zakleta,
zadnjič pa ti me vmoriš.«

St. 16 (štaj.)

1. Oh mladost, kam ti odideš,
kakor solnce za goro,
vsi ti mladi v ledik stani,
večkrat zmislite na to.
2. Fanti mladi, lepo pildo,
kero vam na znanje dam
ino tudi lepi zglede
od Marije Rajhovke.
3. K njim je prišo en mladenič,
po imeni Fekonja,
on je prosjo: »Ljuba mati,
vaša hčer bo z menoj šla.«
4. Mati odgovori njemu:
»Kam pa ti pogerješ njo?«
»Ljuba mati na plesišče,
tam, kjer polko špilajo.«
5. Mati reče: »Ita z Bogom,
zmir na Boga mislita!«
Zadnjikrat še reče: »Srečno!«
kdaj sta jedva z dumi šla.
6. Zdaj sta prišla na plesišče,
ona z drugim plesat gre.
Njega zapusti Duh sveti,
duh peklenski ž njim guči.
7. Ona hitro k njemu stopi
ino lepo prosi ga:
»Ljubi moj, nič ne zameri,
to je pravi sosed moj!«
8. On pa na to nič ne reče,
le čemer ga obleti,
no joj reče: »Ljuba moja,
poj dva malo na šprancer!«
9. Prišla sta na sredo šume,
on joj reče na ves glas:
»Tu je tvoja zadnja vura,
dol poklekni zdaj pred me!«
10. »O nesrečna tovaršija,
kaj na sveti ti storiš!
Vsa pred Bogom si zakleta
in nazadnje me vmoriš.«

<p>11. On pa na to ne posluša,
ino vzeme v roko nož,
mladi šinjak njoj zarezhe,
da poleje njo vsa kri.</p> <p>12. Duh presveti k njemu pride,
on premisli, kaj stori.
no jo z milim glasom zove:
»Luba moja, vstani gor.«</p> <p>13. Komaj v dvanodvajsetem leti
je živela v milosti.
O nesrečna tovaršija,
gnes preлива zate kri.</p> <p>14. Zato proste, mladi pajbi,
naj vas duh ne zapusti,
lepo živte v totem stani,
da mo vsi zveličani.</p> | <p>11. Al mladenič pun čemera
vzeme v roke si svoj nož,
njoj zarezhe šinjak mladi,
strašno jo polije kri.</p> <p>12. Zdaj Duh sveti k njemu stopi,
on si zmislil, kaj stori
in jo kliče z milim glasom:
»Ljuba moja, vstani ti!«</p> <p>15. Ona z ničim več ne gene,
vsa prebledjena leži,
on si dol na njo nasloni
in začne umirati.</p> <p>14. Oh mladenči, proste Boga,
da vas Duh ne zapusti,
v totem stani lepo živte,
da smo vsi zveličani!</p> |
|--|---|

Št. 50 (prekm.)

1. K nam je prišao en mladenec,
po imeni Fekonja,
šadri-larijo, rajla-loja,
po imeni Fekonja.
2. On je lübo mater proso:
»Vaša či de z menof šla.«
3. »Jas bi dönok rada znala,
kama bota vüva šla?«
4. »Lüba mati, na plesišče,
ta ge polke igrajo.«
5. »Ita, ita z milim Bogom,
na Bogà si zmislita.«
6. Da sta njeva f krèmo prišla,
te je z drüigin plesat šla.
7. Da so s plesom gor enjali,
pa je k njemu stoupila:
8. »Ne, zameri, lübi dragi,
tou je prvi sousid moj.«

Št. 18 (Štaj.)

1. K nam je prišel en mladenič,
po imeni Fekonja,
on je lübo mater prosa:
»Vaša hčer bo z meno šla.«
2. »Kamorkoli jo pogerješ,
kaman jo imeti češ?«
»V oštarijo na plesijo,
tam, ki polko igrajo.«
3. Mati reče: »Ita, ali
ne pozabta na Boga!
Hčerka pravi: »Srečno mati,
saj nem dugo hodila.«
4. Ko onija to sta prišla,
včasih z drüigim plesat šla,
jega jeza je objela,
sam čemer iz jega gre.
5. Ko so igro dohajali,
včasih ona k njemu gre
ter mu pravi: »Lübi dragi,
tou je prvi soused moj.«

9. Da so drüigikrat igrali,
pa je z drüigin plesat šla.
10. Da so s pleson gor enjali,
pa je k njemi štoupila:
11. »Ne zameri, lübi dragi,
tou je drüigi sousid moj.«
12. On na tou nič ne reče,
ž njega vrije že čemer.
13. On njoj reče: »Lüba draga,
odi, ideva na špancer.«
14. Kak sta njeva s krčme prišla,
fčasi štoupila sta v loug.
15. Da sta na sred louga prišla,
te je pa on pravo njoj:
16. »Dol poklekni, luba draga,
tu de tvoje slednje zdaj.«
17. On pa zeme nožič z žepa,
njoj prereže šinjek mlad.
18. »To ti boidi, lüba draga,
kaj si z drüigim plesat šla!«
19. »O nesrečna tovaršija,
si me s svita spravila!
20. To vam boidi leipa pelda,
dečki no deklina vi!«
6. On ji reče: »Lüba moja,
homa malo na spancir.«
- Ko sta vün od hrama prišla,
te do šume prideta.
7. On ji reče: »Lüba moja,
poklekni si dol pred me.«
Ona misli in vzdihuje,
kaj bo tou pomeⁿnilo.
8. On si z žepa nožič jemle
in odrežže joj glavo^u,
ter si doj na njo nasloni
in začel umirati.
9. Na njenem gro^ubi bode rastla
leipa rdeča gatruža,
na njegovem gro^ubi pa bo rastla
leipa be^la lilija.
10. Te dveⁱ ro^uži bo^uta rastli
gor do türna visoko,
tam se bo^uta vk^up sklenoli
in ta rasilⁱ gor v nebo^u.

Št. 42 (gor.)

1. Kam zahajaš, o mladina,
kadar sonce d^uoli gr^e!
2. Ljuba mamca, jəs vas vprašam,
al mi daste sojo hč^er?«
3. »Kam pa hočeš jo peljati,
to prel^jubo mojo hč^er?«
4. »Jes jo^m pelov na plesišče,
tam, kjer polko špilajo.«
5. Ko sta prišla na plesišče,
prec je z^udrugmo p^lesat šla.

Št. 56 (prim.)

1. O mladina, kam zahajaš,
kadar sonce doli gre?
2. »Jaz pa pojdem na plesišče,
kamor polke igrajo.«
3. Ko sta prišla na plesišče,
ona z drugim plesat šla.

6. Ko nehala sta plesati,
prec je k_svojmu ljubmu šla.	4. Ko sta nehala plesati,
ona k svojmu ljubmu šla.
7. »Ljub moj fantič, ne zameri,
to je biv jen сосед moj.«	5. »Ljubi moj, mi ne zameri,
k'ier je ravno сосед biv.«
8. Fantič na to nič ne reče,
samo srce ga boli.	
9. Kmal nato ji fantič reče:
»Pojdi, greva na šprancir.«	6. On nato pa nji reče
»Pojmo malo na izprehod!«
10. Ko sta prišla sreidi gozda,
sreidi gozda bukovga:	7. Ko sta prišla na sredo gozda,
on zavpije na ves glas:
11. »Zdaj pa, draga, d'ol poklekni,
d'ons je toj ta zadnji dan.«	8. »Ljuba moja, dol poklekni,
zdaj bo tvoja gvišna smrt.«
	9. Ona vrišče, ona pišče,
da se trese cela vas.
12. Ko pa fantič to izreče,
odseka ljubci glavco preč.	10. On jo vleče, on jo seče
do krvave njene kri.
	11. On jo vleče in jo seče,
njeno zdravo, ljubo kri.

Št. 17 (dol.)

1. O mladina, kam zahajaš,
kadar sonce doli gre?
2. »Ljuba mamca, jest vas prosim,
dajte_m vašo hči z_menoj.
3. Bova šla ke na plesišče,
tam, kjer polke špilajo.«
4. Ko sta prišla na plesišče,
prec je z_drugim plesat šla.
5. Ko sta nehala plesati,
prec je k_svojmu ljubmu šla.
6. Fantič ji pa nič ne reče,
kjer se močno razsrdi.
7. Fantič ji pa nato reče:
»Pejva nmalo na špancir!«

Št. 41 (dol.)

1. Snoč ponoč je fantič prišev,
biv je ravno Johan moj.
2. Ljubo mamco je poprosiv:
»Al mi daste vašo hčer?«
3. Mamca so ga povprašali:
»Kam jo neki peljal boš?«
4. Ko sta prišla na plesišče,
prec je z drugim plesat šla.
5. Ko sta nehala plesati,
prec je svojmu ljubmu šla.
6. Ljubi fantič, ne zameri,
biv je ravno сосед moj.«
7. Na to fantič nič ne reče,
samo malo pomolči.

8. Ko sta prišla sredi gozda,
fantič zdere ojster meč.
8. Ko sta prišla v sredi gozda,
je zavriskav na ves glas:
9. »Ljubo dekle, dol poklekni
in pripravi se na smrt.«
9. In ji ž njim prsi predere:
»Ne boš golfala mene več!«
10. Fantič pa prime za ojster meč,
odseka ljubci glavco preč.

Št. 25 (bkr.)

1. En firkele ure od Novga mesta,
tam je lepa Gotna vas,
tam je pa zadost dekličev,
k njim pa hodjo fantje v vas.
2. »Kam pa greva, lub moj fantič,
le povej mi, fantič ti?«
»Midva pa greva na plesišče,
tamkej polke plešejo!«
3. Na plesišče zdej sta prišla,
preč je z drugim plesat šla:
»Ljub moj fantič, ne zameri,
ta je le sam sosed moj!«
4. »Če je on sam sosed tvoj,
nej bo pa tudi fantič tvoj!«

Zusammenfassung

FEKONJA

Beispiel der Umwandlung eines Totenliedes in ein Erzähl lied

I

Einleitend wird darauf hingewiesen, dass man im Volkslied nur eine Ueberlieferung aus ferner Vergangenheit zu sehen gewöhnt ist und infolgedessen den neueren Volkslieder oft zu wenig Aufmerksamkeit geschenkt wird. Es darf nicht vergessen werden, dass auch alte Lieder einmal neu waren und dass die neuen in einer Beziehung sogar den alten voraus sind: man kann ihre Lebenswandlungen an Aufzeichnungen aus verschiedenen Zeitabschnitten unmittelbar beobachten. Obwohl man von der Gegenwart nicht ohne weiteres auf die Vergangenheit schliessen kann, kann man sich an Beispielen neuerer Lieder wenigstens eine annähernde Vorstellung machen, wie die Volkslieder einst entstanden sind, sich gewandelt haben und entstorben sind. Da erzählende Volkslieder eigentlich gesungene Geschichten sind, kann angenommen werden, dass einzelne Beispiele auch auf Grund wahrer Geschehnisse entstanden sind. Dies ist natürlich keine Regel, doch die Ballade vom Fekonja, anfangs ein Totenlied zum Gedächtnis einem, aus Eifersucht ermordeten Mädchen, beweist, dass man es als Möglichkeit in Betracht ziehen kann.

II

Slovenische Totenlieder können dem Inhalt nach in drei Gruppen eingereicht werden: 1) Totenklage, halb gesungenes Beweinen mit improvisiertem Text, einst in ganz Slovenien, jetzt nur in einzelnen Orten der westlichen Gebiete üblich;

2) Totenlieder, die vor allem in den westlichen Teilen des Landes an der Bahre gesungen werden und dem Text nach zu den eigentlichen Totenliedern (sie sprechen vom Tod, Abschied aus dem Leben, Vergänglichkeit usw.), als auch zu den erzählenden Liedern gehören; 3) sogenannte Abschiedslieder, die für östliche Gebiete charakteristisch sind und von unerwarteten Todesfällen (sei es wegen eines Unglücks, Mordes u. dgl.) erzählen. In der Regel hat ein Abschiedslied drei Teile: Einleitung, Geschichte und Schluss. In der Einleitung ladet der Sänger seine Zuhörer zur Aufmerksamkeit ein, äussert seine Trauer oder grübelt über Tod und Leben. Die Geschichte wird zwar sehr sachlich, jedoch nicht zu wortreich erzählt. Zum Schluss nimmt der Sänger im Namen des Toten Abschied von seinen Zugehörigen und Freunden, spricht fromme Bitten aus oder warnt die Zuhörer vor ähnlichem Unglück. Totenlieder dieser Art werden nicht nur angesichts eines diesbezüglichen Todesfalls gesungen, sondern auch bei anderen Anlässen. Sie können aus dem Entstehungsort in andere Orte wandern, wenn die Geschichte so gewöhnlich ist, dass sie mit einer kleinen Abänderung auch bei anderen Todesfällen gesungen werden kann oder wenn sie so ausdrucksvoll bzw. gut erzählt ist, dass sie an sich als interessant befunden wurde. Dies könnte zur Folge haben, dass alles konkrete weggelassen bzw. abgeändert und das einstige Abschiedslied als ein gewöhnliches erzählendes Lied weiter gegeben wird. Das Lied vom Fekonja ist ein ausdrückliches Beispiel für eine solche Umwandlung.

III

Die älteste Auszeichnung des Liedes vom Fekonja wurde vor kaum hundert Jahren (1863) gemacht. Es tauchen jedoch immer wieder welche auf, so dass die gegenwärtige Zahl der Varianten, 60, keinesfalls endgültig ist. Die Verfasserin vergleicht die bisher gesammelten Beispiele und versucht darzustellen, inwiefern einzelne noch als Abschiedslieder oder schon als Erzähllieder angesehen werden können. Sie untersucht sowohl die Form des Liedes, die inhaltswichtigen Motive als auch die Ausdrucksmittel, findet textliche Uebereinstimmungen mit anderen erzählenden Volksliedern und berücksichtigt schliesslich kurz noch die Melodien, welche ihrerseits die vollzogene Umwandlung beweisen. Anschliessend bringt die Abhandlung eine Karte von der territorialen Verbreitung der Varianten, die häufigsten Melodien und eine Auswahl typischer Varianten.